

S-a împlinit în acest an (1981) un veac de la nașterea botanistului inginer silvic Artur Coman.

Apreciem inițiativa naturaliştilor și silvicultorilor maramureșeni de a fi organizat într-o deplină colaborare cu forurile de conducere locale sub egida Comitetului județean de cultură și educație socialistă, Consiliul județean de ocrotirea naturii în Maramureș, Subcomisia pentru ocrotirea monumentelor naturii Cluj-Napoca, Muzeul Maramureșan din Sighetu-Marmației și Inspectoratul silvic, Simpozionul omagial (7-8. IX. 1981), care a cunoscut un deplin succes, dedicat centenarului nașterii unuia dintre decanii de vârstă a botaniștilor români ing. Artur Coman. El are meritul de a fi explorat, metodic timp îndelungat cu o rară pasiune flora plantelor superioare (cormofite) din Maramureș.

Descendent al unei vechi familii de maramureșeni, Artemiu Alexandru Artur Coman, devine pe baza pregătirii sale temeinice și a înfăptuirilor sale prestigioase o remarcabilă și bine cunoscută personalitate științifică a mândrului ținut carpatic maramureșean.

Începând îndeosebi cu anul 1926, deși pe atunci în vârstă de 45 de ani, A. Coman având însușită o bună experiență în botanică se angajează hotărît cu o perseverență, elan și dragoste demnă de toată admirația să studieze detaliat și nu rareori în condiții grele de teren, capabil de orice efort și sacrificiu, flora vasculară a întregului ținut maramureșean.¹

Folosind un timp metoda din lucrarea lui Fekete și Blattny "Die Verbreitung der forstlichen Bäume und Straucher(1313-1914), A. Coman aprofundează, ecologic și corologic, cunoașterea fiecărei specii spontane, pe orizontală și verticală, nelimitându-se astfel la simple enumerații floristice practicate pe acele timpuri.

Ca inginer silvic și ing. cadastral (topograf) i-a fost dat, frecvent, prilejul de a se deplasa pe teren pe orice vreme, și de a face investigațiile sale botanice care îl atrăgeau. Aceasta mai ales în zilele libere și îndeosebi în concediu cu itinerarii mai lungi cutreerând neobosit, în lung și în lat, diferitele regiuni ale Maramureșului.

Analizele sale critice asupra unui bogat material botanic au la bază observațiile sale temeinice de teren acumulând un număr de 18.000 de date corologice și fitogeografice referitoare la răspândirea

---

¹ O prezentare a vieții, formației sale profesionale și științifice în botanică și în activități social-culturale a acestui veteran botanist român a apărut sub semnătura noastră (Tr. I. Ștefureac) în „Contribuții botanice” din Cluj-Napoca, 1975, p.215-233.

altitudinală a unui număr de 1560 de plante cormofite (ferigi gimnosperme și mai ales numeroase angiosperme).

Cercetările botanice ale lui A. Coman îmbogățesc cu cca. 600 de specii enumerația generală a florei vasculare a Maramureșului (de cca 1600 de specii) și aceasta raportat la suprafața actuală de 3709 km pătrați comparativ cu cele 976 de specii de pe o suprafață, incomparabil mai mare, de 103304 km pătrați, de pe atunci, cuprinse în lucrarea lui L.Wagner (1876).

Herbarul lui A.Coman, alcătuit cu multă grijă, acuratețe și abnegație și conținând în total cca. 20.000 de coli, reprezintă colecția cea mai mare, de până acum, a florei cormofitice din Maramureș achiziționată fiind (1969), sub denumirea de "Herbarul A. Coman" de către Muzeul Maramureșean din Sighetu-Marmației. El constituie astfel un deosebit de valoros material documentar botanic, ce stă la dispoziția tuturor acelor care se ocupă și se vor ocupa cu studii botanice asupra florei Maramureșului și a sistemului carpatic în general. Herbarul său cuprinde, între multe altele, numeroase elemente cu caracter nordic-boreal, relice (*Trichophorum pumilum*, *Scheuchzeria palustris* ș.a.) ca și endemitele (*Polyschemone nivalis*, *Armeria pocutica* etc.) caracteristice ale acestui ținut.

Numeroase plante din colecția sa le găsim (ca dublete) inserate în herbarele universităților de la Cluj-Napoca, Iași, Brașov ș.a., unele și în acelea din străinătate (Budapesta, Viena).

Activitatea sa botanică se intensifică treptat. Cunoscând mai multe limbi și întreținând legături de corespondență cu botaniștii din țară și străinătate pe care îi însoțea adeseori pe teren A. Coman își însușește o metodă riguroasă și originală de cercetare pe care o aplică ordonat și ingenios, zi de zi, ca botanist consacrat inclusiv după trecerea sa la pensie, continuându-și preocupările cu aceeași râvnă. Străbate încă viguros la vârsta da 86-87 de ani, ultimele sale drumuri grele chiar și în Munții Gutâiului ș.a., însoțit uneori de M. Antal de la Breb. Observă și adună plante noi pentru herbarul său ca și pentru întregirea lucrării sale de sinteză "Flora Maramureșului" pe care o pregătea, iar colecția sa sporește.

Activitatea sa științifică, ca inginer silvic și botanist se desfășoară până în ultimele zile ale vieții sale de venerabil nonagenar atât în domeniul botanic cât și în acel social cultural.

Activitatea sa științifică în botanică, de care ne preocupăm îndeaproape, impresionează. Realizările sale în acest domeniu, care prevalează, sunt concretizate în publicarea a 25 de lucrări științifice, articole și monografii, apărute între anii 1938 și 1971, în limba română în revistele de specialitate din țară: Rev. Pădurilor, Buletinul

Grăd. bot. și Contribuții bot. din Cluj-Napoca Comunicări de bot. a S.S.B. din București ș.a.

În majoritatea lor ele aparțin floriticei îmbinate însă cu o serie de considerații ecologice, taxonomice, corologice, fitogeografice și geobotanice.

De remarcat, sub aspect taxonomic, sunt contribuțiile sale asupra unor genuri critice, ca *Euphrasia* (1941), *Salix* (1941), *Poa* (1941), *Mentha* (1946) de care s-a ocupat intens delimitând, pe baza sesizării a noi caractere și diagneze (diferențiale), numeroși infrataxonii.

În alte lucrări semnaleză speciile noi pentru Maramureș, ca *Ribes rubrum* (1939), *Leontopodium alpinum* (1938), *Armeria pocutica* endemit carpatic de N.E. ș.a., publicând totodată valoroase date geobotanice asupra *Salicaceelor* din Maramureș (1941), Contribuții la flora Muntelui Farcău (1939), Flora regiunii Baia Mare (1958), Plante excepționale cu flori albe (1940), nelipsindu-i și unele lucrări de etnobotanică (1942) ca și de ocrotirea naturii (1938).

De relevat este îndeosebi lucrarea sa regional monografică privind "Enumerarea plantelor vasculare din Maramureșul românesc" (1946), lucrare prestigioasă cuprinzând 1270 de specii de cormofite dintre care numeroase cu caracter nordic relictar care dau o notă particulară îndeosebi florei din Munții Rodnei. Aceasta constituie lucrarea sa de căpetenie care l-a preocupat întreaga viață și care se reflectă în colecția sa herbaristică bogată și valoroasă.

Activitatea botanică asupra Maramureșului a lui A. Coman se remarcă, cu pregnanță după aceea a lui L. Wagner (1978) și L. Fekete și T. Blattny (1813-1914), și autoritate în explorarea metodică a florei din acest ținut, aprofundând-o și fiind astfel primul cercetător botanist român al sistemului carpatic din nordul țării.

Deși A. Coman și-a însușit, de tânăr, cunoștințe temeinice asupra florei Slovaciei (pentru care a întocmit și un herbar de 4800 coli) și mai ales asupra Maramureșului românesc, el nu a dat publicității, timp de trei decenii (1904-1938) nici o lucrare. Are însă meritul de a-și fi lărgit și îmbogățit mereu, în acest răstimp, noianul observațiilor sale de teren, recoltând și analizând plante noi, organizându-și herbarul, biblioteca personală și stabilind relații cu botaniștii din țară și străinătate. După această perioadă de acumulare îndelungată de observații asidue de teren și noi cunoștințe analitice în taxonomie publică, cu maturitate deplină și un plan bine stabilit, rezultatele cercetărilor sale botanice ce se succed în ultimele trei decenii din viața sa.

În această importantă lucrare (1946), A. Coman înscrie stațiuni noi cu valoroase plante ierbacee, între care: *Asplenium forsteri*, *Gentiana nivalis*, *Androsace chamaejasme*, *Menyanthes*

trifoliata, *Festuca apenina* (= *F. pratensis* ssp. *apenina*), *F. pumila* (cunoscută până acum numai din Munții Maramureșului și din Munții Bîrsei - Bucegi), *Potentilla thuringiaca*, *Serratula tinctoria* (cu variabilitatea sa, *Lactua perennis*), *Armeria pocutica* (în singurele stațiuni din țară Valea Cizlea-Borșa, Poienile de sub Munte la Luhi și Straturi), pe care o dă și în "Flora Romaniae Exsiccata" (Cent. XIX-XXI, nr. 2026, sub *A. elongata*) ș.a. Între taxonii noi descriși pentru știință este de subliniat în mod deosebit specia relictă *Cochlearia pyrenaica* L. var. *borzaeana* Com. et Nyár. în stațiunea de la Sâlhoi (1230 m s.m.) de sub Zâmbroslavele Mari (la limită cu jud. Suceava), regăsită (după 25 de ani) de către noi cu publicarea unor date (Tr. I. Ștefureac, 1972, 1973) și mai recent a unui articol referitor la ocrotirea sa (Tr. I. Ștefureac, Gh. Pânzariu 1978). Pe unele foi din "Herbarul A. Coman (Muz. din Sighetu-Marmației) ca și din Herb. Univ. din Cluj-Napoca este scris pe etichetă *Cochlearia borzaeana* Com. et Nyar. Materialul văzut mai îndeaproape împreună cu E. Nyárády este delimitat morfo-taxonomic (comparativ cu specia tip) așa cum a fost publicat (1946) de A. Coman ca var. *borzaeana* Com. et Nyár.² Acest taxon preocupă astăzi unii cercetători din țară ca și din străinătate. Astfel E. G. Pobedimova (1970) o consideră ca specie.

În spațiul nord carpatic al României au fost identificate două variante diferențiate cariologic în cercul de variabilitate al speciei *Cochlearia pyrenaica* (Tr. Ștefureac, T. Lungeanu, 1976) și anume: una, în Bucovina, în rezervația Răchitișu Mare (Glodu) cu $2n=42$ de cromozomi -specia tip; alta, la Sâlhoi în Maramureș, cu $2n=48$ de cromozomi - var. *borzaeana*. Cercetările noastre asupra materialului și din alte stațiuni, a ambilor taxoni, continuă.

Din cadrul variabilității speciei *Dianthus carthusianorum*, A. Coman descrie, de pe Muntele Farcău (1697m s.m.) și Muntele Greben, subspecia *florae-andercovianus* Com. trecută și în Flora R.P.R., II, 1953, p.254.

În aceeași lucrare (1946) A. Coman se ocupă, intens și de studiul plantelor lemnoase (arbori, arbuști, subarbuști) atât sub aspect floristic și taxonomic, cât și tipologic și geobotanic, astfel sunt speciile: *Taxus baccata*, *Pinus cembra*, *Salix bicolor*, *Alnus viridis* la mică altitudine, *Calluna vulgaris*, specii de *Sorbus*, *Juniperus*, *Cornus*, *Crataegus*, *Populus*, *Sambucus*, *Salix* ș.a. Studiile sale asupra Salicaceelor din Maramureș au dus la identificarea a numeroase specii, subspecii și hibrizi.

A. Coman verifică unele plante menționate de botaniștii anteriori, completează și îmbogățește cu numeroși taxoni flora bogată a plantelor vasculare din Maramureș. Semnalează totodată mai multe

² După datele ce ne-au fost comunicate verbal de A. Coman (1969).

plante adventive introduse ulterior și chiar în ultima vreme pe acest teritoriu (ca *Erigeron canadensis*, *Castanea sativa* etc) însoțite de observații ecologice și corologice privind aclimatizarea lor pe noi spații geografice.

Activitatea sa de mai largă sinteză se oglindește în lucrarea sa de proporție monografică regional "Flora vasculară a Maramureșului" rămasă în manuscris. Ea a fost în parte revăzută de M. Antal și actualizată într-o tematică mai largă de I. Resmeriță, Tr. I. Ștefureac, L. Șt. Peterfi, L. Momeu (cu includerea și a algelor și briofitelor ca și a vegetației și a valorii economice a acesteia) încadrată cu numele autorului, A. Coman în studiul asupra florei și vegetației Maramureșului, redactată și depusă pentru publicare.

În valoroasa sa lucrare, analizată în manuscris, apreciem concepția originală care l-a condus la elaborarea și prezentarea florei vasculare a Maramureșului care constă în următoarele: cunoașterea amplitudinii ecologice, pe verticală și orizontală, a taxonilor cu limitele lor extreme (medii și absolute), aprecieri asupra frecvenței și fluctuațiile floristice actuale, verificarea taxonilor și a datelor corologice, observații asupra plantelor în condiții staționale neobișnuite din locuri greu accesibile și la altitudini mari, cunoașterea fenofazei lor.

Ansamblul acestor date, raportate la o serie de considerații pedoclimatice și fitogeografice, stau la baza alcătuirii, cu originalitate, a unei "scări floristice complete" (din 100 în 100 m altitudine), stabilind pentru Maramureș, între altitudinile de 210-2305m s.m., un număr de 21 "trepte" în care sunt încadrate speciile spontane cu distribuția lor altitudinală-teritorială, în mod general, sau pe "districte" caracteristice din punct de vedere fizico-geografic și pedoclimatic.

Sub aspect taxonomic, A. Coman comentează o serie de plante din Maramureșul vechi (istoric), cuprinse în lucrarea lui L. Wagner (1876), comparativ cu precizarea stațiunilor și situația lor din Maramureșul de astăzi, astfel se referă la *Bidens cernuus* și *f. discoidea*, *Carex loliacea*, *Ribes nigrum*, *Pulmonaria officinalis*, specii ale genurilor *Salix*, *Quercus*, *Mentha*, *Carex* etc.

Din această lucrare se desprind totodată, sub aspect practic, valoroase date privind utilitatea unor plante de cultură de mare interes în agricultură și silvicultură, în horticultură și legumicultură, în apicultură, medicină ș.a. inclusiv în etnografie, folclor și toponimie locală. Încadrează sub aspect geobotanic "apartenența indiscutabilă a Maramureșului la spațiul geografic românesc" (A. Coman, mscr. p.VII). Are totodată meritul de a releva, în lucrările sale științifice, unele date fitogeografice interesante, bine argumentate dintre caracterul florei Slovaciei și al Maramureșului din sistemul nord-carpatic.

Colaborează totodată cu numeroși taxoni și infrataxoni (cca 35) din flora Maramureșului la "Flora Romaniae Exsiccata" centuriile XIX-XXI (19-40) - XXXIII (1970), cum sunt: *Corthusa matthioli*, *Ranunculus thora*, *Armeria pocutica* (*A. elongata*), *Astragalus penduliflorus*, *Primula elatior* ssp. *carpatica*, *Narcissus stellaris*, *Silene nivalis*, *Waldsteinia ternata*, *Swertia perrenis* var. *alpestris*, *Myosotis variabilis* f. *transsilvanica*, *Geranium dissectum*, *Potentilla supina*, *Poa chaixi* var. *rubens*, *Botrychium multifidum* ș.a. între acestea și planta relictă *Cochlearia pyrenaica* var. *borzaeana* Com. et Nyár. Contribuie totodată cu mostre de semințe, la cataloagele de schimb ale grădinilor botanice (Iași, Cluj-Napoca, ș.a.). În decursul timpului A. Coman a recoltat din Maramureș, între primii botaniști din țară, și un material briologic, văzut de Á. Boros și L. Vajda, Tr. I. Ștefureac. Activitatea științifică a veneratului botanist maramureșean A. Coman se remarcă cu pregnanță și sub aspect social-cultural, și anume:

Ca naturalist, silvicultor și botanist, A. Coman are meritul de a fi pus bazele, ca localnic, a acțiunii de ocrotire și conservare a naturii în ținutul Maramureșului. Se ocupă astfel de unele plante rare și ocrotite, ca *Pinus cembra*, *Taxus baccata*, *Narcissus stellaris*, *Gentiana lutea*, *Angelica archangelica*, *Leontopodium alpinum* ș.a., semnalând în explorările sale, propunând și susținând, cu orice prilej, a fi protejate, în zona Maramureșului, anumite suprafețe de păduri străvechi cu arbori seculari (ca de ex. Pădurea Crăiască de la Ocna Șugatag ș.a.) și plante rare pe cale de dispariție, relict și endemite, de mare valoare științifică. A luptat împotriva exploatării nemiloase a molidișurilor carpatice prin defrișări, incendii, păstorit abuziv, plutărit ș.a. Numeroase și de răspântie sunt inițiativele sale în acest scop, convingând autoritățile locale și centrale, ținând conferințe, înaintând rapoarte documentare și publicând diferite articole de ocrotire a naturii maramureșene, a peisagiului ei caracteristic și de neasemuit, lărgind astfel sfera preocupărilor de acest gen.

Studiile sale botanice au îmbogățit substanțial cunoașterea genofondului florei vasculare a Munților Rodnei ce au devenit rezervație naturală, al cărei primcustode a fost A. Coman (1939) cu dezideratul din trecut și de astăzi, de a deveni, pe deplin justificat, primul parc național al Carpaților noștri orientali.

Tot sub aspect social-cultural, A. Coman, îndrăgostit de natura locului și de poporeniile oțeliți de veacuri în spațiul nord-carpatic, a desfășurat, multilateral o vie activitate și în alte domenii ca de ex. în toponimie, etnobotanică, istorie și lingvistică, dezvoltarea școlilor în Maramureș, istoricul Mănăstirii Moiseiului, publicarea (1937) a lucrării "Documente istorice maramureșene" ș.a. expuse în sesiune (7-8, IX,

1981) la Sighetu Marmăției de către Gh. Todinca, E. Țopa, V. Bologa ș.a.

Din totalitatea acestor manifestări social-culturale rezultă, cu vibrante simțăminte, contribuția familiei Coman la unitatea națională a acelei epoci. A. Coman a participat, alături de alți intelectuali și poporeni din Maramureș, la însuflețita și memorabila adunare de la Alba Iulia - 1 decembrie, 1918.

Pentru meritele sale științifice și social-culturale, conducerea de Stat a R. S. România, i-a acordat inginerului silvic și botanistului maramureșean A. Coman "Ordinul Muncii" (1972).

Trăind în atmosfera devotată a nepoatei sale Irina Coman, botanistul nonagenar A. Coman se stinge din viață la 6 august 1972, înmormântat în cimitirul din Sighetu Marmăției, aducându-i și noi la acest loc un pios omagiu.

Cu prilejul evocării sale, a vieții și operei în cadrul sesiunii (1981) consider nimerit momentul de a se porni inițiativa construirii unui monument cu bustul veneratului om de știință și de cultură pe care sufletul și recunoștința maramureșenilor, alături de botaniștii țării, îl va dura, pildă grăitoare a străduințelor și a înfăptuirilor sale. Publicarea materialelor prezentate în cadrul acestui simpozion omagial, va marca un moment însemnat în evoluția și progresul științei biologice și a culturii românești, a evocării unui destoinic înaintaș al botanicii în țara noastră.

Om onest și modest, viguros și hotărât, bun la suflet, generos, sincer și mereu plin de voie bună și avânt tineresc în preocupările sale înalte, retras de lume și un timp puțin cunoscut de botaniștii țării, A. Coman a muncit tăcut și liniștit, pasionat și dezinteresat, lăsându-ne o deosebit de valoroasă operă botanică a spațiului nostru nord-carpatic. El a străbătut o viață întregă, în lung și în lat, meleagurile îndrăgite, pline de istorie și legendă ale Maramureșului și le-a cunoscut comorile de flori și virtuțile localnicilor ca nimeni altul.

Încadrat în pleiada înaintașilor botaniști români care prin truda și dragostea muncii lor și-au asigurat o impresionantă longevitate cu înfăptuiri remarcabile, A. Coman a pus temelie trainică, prin opera sa de o viață, studiilor botanice din acest încântător ținut. Numele său va rămâne mereu legat, ca botanist și cetățean, de acest mândru meleag românesc pe care l-a îndrăgit cu întreaga sa făptură până în ultimele clipe ale vieții sale.

Însuși A. Coman spunea cu întreaga modestie colaboratorilor, prietenilor, cunoscuților și admiratorilor săi, care cu toții încredințau nonagenarului botanist întreaga stimă și aleasă prețuire, următoarele: "Dacă am reușit să adun atâta material botanic, adesea de pe locuri foarte greu accesibile, aceasta se datorește sănătății de care m-am

bucurat până la adânci bătrânețe și dragostei fierbinți pentru glia străbunilor mei".

